

Latvāņi



Latvāņu dzimtene ir Kaukāza reģions. Pie mums latvāņus sākotnēji ievada kā kultūraugu, bet 1950. - 1960. gados sāka intensīvi audzēt vienu no tā sugām - Sosnovska latvāni (*Heracleum sosnowskyi*). Uz šo augu lika lielas cerības kā uz lopbarības kultūraugu un nektāraugu. Taču pašlaik latvāņa izplatība ir izgājusi ārpus cilvēka kontroles, un tas ir savairojies vai visā Latvijā, lielākoties nekoptās zemes platībās un grāvjos.

Bioloģiskās daudzveidības nacionālajā programmā atzīts, ka Sosnovska latvānis ir ļoti ekspansīva suga. Tā var ieviesties un saglabāties ne tikai nezālienēs un ceļmalās, bet arī dabīgās augu sabiedrībās, jo, sākot audzēt šo augu lopbarībai, neievēroja pašus vienkāršākos piesardzības principus. Latvāņa izplatību sekmē ne tikai tas, ka augs ražo ļoti daudz sēklu, kuras izplata vējš, ūdens, putni u.c., bet arī tas, ka latvāņi pavasarī sadīgst ļoti ātri un augot jebkuru citu augu apstiež, noēno un izspiež no vides. Kur pirms 2 gadiem vēl kupli auga dažādi savvaļas augi, tagad redzama tikai 3 - 4 metru gara latvāņu audze. Process ir neiedomājami straujš, tādēļ Sosnovska latvānis ir kļuvis par postu ne vien Latvijas flori, bet noteiktos apstākļos apdraud arī cilvēku veselību. To sula dienas gaismā, nonākot saskarē ar cilvēka ādu vai gļotādu, izraisa apdegumus, īpaši apdraudot bērnus.

Augu aizsardzības speciālists un botāniķis A. Rasiņš pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados latvāni nodēvēja par botānisko "jenotsuni" un atzina par sevišķi bīstamu invazīvo nezāli.

Pēc LLU Laukkopības katedras datiem, 2001. gadā latvāņi aizņēma Valmieras rajonā - 43 ha, Valkas rajonā - 11 ha, Limbažu rajonā - 3 ha. Zinātnieki secinājuši, ka nezāles izplatības minimālais pieaugums gadā ir ~ 10%. 2007. gadā ar latvāni pārņemtās platības Latvijā jau varētu būt vairāk nekā 18 000 ha.

Iznīdēt ielaistus latvāņus ar atsevišķu cilvēku pūliņiem gandrīz nav iespējams. Tāpēc arī līdz šim individuālie mēģinājumi nav devuši vērā ņemamas sekmes. Tādēļ jālieto viss iespējamais agrotehnisko un bioloģisko paņēmieni kompleks.

Izmantojamās metodes raksturojums

Novērojumu pamatā ir teritoriju vizuāla apsekošana reizi gadā un rezultātu fiksēšana kartē.

Novērojuma vietas (parauglaukuma) izvēle dabā

Par novērojumu vietu var uzlūkot jebkuru latvāņu aizņemtu platību - lauksaimnieciski izmantojamo zemi, ūdens baseinu krasta joslu, grāvmalas, ceļmalas un mežu.

Novērojumu veikšanas princips

Novērojumus var veikt no maija līdz oktobrim diennakts gaišajās stundās. Nav ieteicams to darīt sliktos laika apstākļos (lietus, stiprs vējš). Vienas uzskaites ilgums parasti nepārsniedz 30 minūtes.

Metodes priekšrocības

Mazs laika patēriņš. Jāveic tikai vizuālais novērtējums.

Metodes nepilnības

Vizuālais platības novērtējums var būt kļūdainš. Neuzmanīgas rīcības rezultātā dienas gaismā augs sulai nonākot saskarē ar cilvēka ādu vai gļotādu, var gūt ķīmiskos apdegumus.

Darba drošība

Sosnovska latvāņi ir bagāti ar fotodinamiski aktīvām vielām (kumarīniem). Tādēļ, veicot novērojumus, jāatceras, ka:

- latvāņu šūnsula, nokļuvusi uz ādas, izraisa atklāto ķermeņa daļu apdegumus, bet tā var iedarboties arī uz ķermeņa segtajām daļām, ja šūnsula samitrina apģērbu;
- latvāņu šūnsulas iedarbības pakāpe uz cilvēkiem ir dažāda, bet tā pastiprinās tiešos saules staros un labā apgaismojumā.

Apsekojot latvāņu audzi, ieteicams:

- piemērots apģērbs - bikses un krekls ar garām piedurknēm;
- gumijas zābaki;
- gumijas aizsargcimdi;
- saulesbrilles vai celtniecības aizsargbrilles.

Novērojuma protokola aizpildīšanas metodika

Novērojuma protokola ailes aizpilda secīgi un ievērojot tajās prasīto.

Novērojumu veikšana

Atrūdot latvāņus, vizuāli novērtē to skaitu. Ja pēc aplēsēm to skaits sniedzas pāri 100, tad novērtē arī to aizņemto platību.

Novērojuma protokola aizpildīšanas metodika

Būtiski, ka vienā protokolā ieraksta ziņas par vienu atsevišķu latvāņu audzi, pēc iespējas detalizētāk norādot atradnes vietu, lai vēlāk varētu datus atlikt kartē.

Novērojuma mērķi

Kartēt latvāņu izplatību visā Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta teritorijā, lai prognozētu latvāņu izplatības tendences un izvēlētos vispiemērotākās metodes šīs invazīvās sugas apkarošanai.

Nepieciešamā kvalifikācija

Speciālas zināšanas nav nepieciešamas. Svarīgi ir atšķirt latvāņus no citiem augiem.

Novērotājam jābūt precīzam un ar atbildības izjūtu.

Nepieciešamais inventārs

- novērojuma protokols;
- apsekojamās teritorijas karte;
- paliktis pierakstu veikšanai;
- rakstāmpiederumi (zīmulis, pildspalva);
- noteicējs.

Sugas raksturojums

Latvāņa stublāja garums sasniedz 4 m garumu, lielo vēdekļveida lapu plūksnu gali ir noapaļoti. Domas par latvāņa daudzgadību dalās. Daļa speciālistu uzskata, ka augs ir divgadīgs - pirmajā gadā veido lielu rozeti un spēcīgu sakņu sistēmu, otrajā - lielu augumu un ziedkopu ar ievērojamu daudzumu sēklu. Pēc augļu nogatavošanās augs atmirst.

Citi uzskata, ka šis augs ir daudzgadīgs lakstaugs, jo tā sēklas pēc nogatavošanās dīgst atšķirīgā ātrumā - periods var ilgt 2 - 4 gadus. Otrs ilggadības iemesls var būt tas, ka latvāņu savstarpējās konkurences apstākļos daļai augu nav iespējams veidot ziednešus 2 - 5 gadus pēc kārtas, tāpēc sēklu ražošana un dzīves ilgums pagarinās līdz 3 - 6 gadiem, dažreiz pat ilgāk.

Pēc citiem novērojumiem, tad, kad otrā vai sekojošos gados augam neļauj nobriedināt sēklas, to applaujot pirms ziedkopas izveidošanās, tas spēj pārziemot un veidot sēklas nākamajā gadā un tad pēc noziedēšanas aiziet bojā. Daudzi praktiķi uzskata, ka pat tad, kad atmirst mātes augs, uz sānsaknēm esošie pumpuri spēj dot dzinumus, veidojot jaunus augus un tā saglabājot ilggadību.

Sosnovska latvāņa jaunie dīgsti ir diezgan salizturīgi un pacieš - 4°C līdz -7°C. Ir noskaidrots, ka, sākot ar otro dzīves gadu, bezsniega situācijā tie iztur līdz -25°C, bet zem sniega pat -45°C. Sosnovska latvāņi ir gaismas prasīgi un attīstības sākumā ne sevišķi pacieš noēnojumu. Kad latvāņi iesakņojušies, tie ar savu milzīgo augumu, ātraudzību un zaļo masu nomāc citas augu sugas un veido paši savu augu sabiedrību.

Materiāls sagatavots pēc publikācijām



